

Kam žmogui duota vaizduotė?
(Maironis, Henrikas Radauskas, Marius Ivaškevičius)

„Įsivaizduok, kad pieva – tai plati jūra, o tu, sūnau, paklydęs keleivis, beieškąs kelio namo“, – ir šiandien gerai atsimenu tuos dar vaikystėje suskambėjusius žodžius. Iš nuobodulio mane prižiūrįs tėvas galėjo sugalvoti bet ką, kad tik mane, vis verkiantį, sudomintų. „Bet kuria kryptim plaukti, tėve?“ – klausiau aš. Negalėjau įsivaizduoti jūros be piktų piratų, negalėjau keliauti be žemėlapio. Bet, tiesą sakant, homeriškas piratų juokas ir pikta jų šypsena buvo bejėgiai prieš mano vaikišką vaizduotę. Lyg mitologinis dievas Protėjus galėjau pavirsti bet kuo: milžinu, vienaragiu, o gal ir visai išnykti? Pasakysite, jog tai tik mano vaizduotė, jog nieko panašaus nebuvo. Galbūt ir nebuvo. Betgi tiesa reliatyvi, o aš, atsiribojęs nuo pasaulio, rašau rašinį visiškoje olimpinėje ramybeje.

Būti ar nebūti?..

Nebūtinai reikia atsidurti gyvenimo kryžkelėje, kad galima būtų kelti šį jau beveik banaliu tapusį Hamleto klausimą. Sigitas Geda viename iš savo eilėraščių klausia: „Ar aš buvau, ar nebuvo, / Ar molio sapną sapnavau?“ Gal ir mes sapnuojame? Gal gyvenimas – sapnas, kaip mėgo sakyti baroko kūrėjai. „Cognosce te ipsum“, – lotyniškas posakis, atkeliavęs iš senų laikų, ragina pažinti save. Bet kaip pažinti, jei nežinai, kas – vaizduotė ar tikrovė – yra „tikresnė“? Paradoksalu, bet kartais atsiriboję nuo kasdienybės jaučiamės saugiau, geriau. Jaučiamės esą nepasiekiami, nesužlugdomi. Nes vaizduotė priklauso tik mums, nors jos ribos ir neapibrėžtos. „Pasauliu netikiu, o Pasaka tikiu“, – rašė Henrikas Radauskas eilėraštyje „Pasaka“. Apie save poetas eilėraštyje „Atradimai“ kalbėjo kaip apie „neprijaukinamą, kaip katės“ (be abejo, autoriaus negalime tapatinti su eilėraščio lyriniu subjektu, bet poeto biografija leidžia daryti išvadą, jog lyrinis subjektas yra artimas ir pačiam H. Radauskui). Gal todėl neprijaukinamas, nes nuolat esąs savo įsivaizduojamoje pasakoje? Eilėrašties „Pasaka“ puikiai atspindi rašytojo nuostatą. Ogi ištis pasakų personažai neretai esą mums mielesni nei didžiausi pasaulio autoritetai. Ir nors Pasaulis visur paskleidęs savo tinklus, ir nors juokiasi iš bejėgio žmogaus, Pasaka kiekvienam iš mūsų atveria duris į neapbrėpiamą vaizduotės pasaulį, kitonišką ir tobulesnį. Gal tik ten būsime suprasti, gal tik ten surasime savo „ekologinę nišą“? – klausia šiandienos žmogus.

Ex nihilo nihil fit

„Niekas iš nieko neatsiranda“, – sakoma lotyniškame posakyje. Viskas, atrodytų, sukurta iš materijos, iš mažų dalelių. O mūsų mintys, mūsų svajonės, net ir tos „materialiausios“, net ir tos labiausiai „žemiškos“? „Deja, vargšas Jorikas“, – samprotauja Hamletas (ir pirmą, ir antrą kartą minėtas Hamletas tas pats – iš Viljamo Šekspyro „Hamleto“), laikydamas kaukolę. Ir dailininkas, pasitelkęs vaizduotę ir paėmęs pieštuką, kuria gražiausius peizažus. Gal tai – M. K. Čiurlionis? O gal – Marius Ivaškevičius (tik su rašikliu ir ne dailininkas, berašąs „Madagaskarą“)? Tiesa, vaizduotės reikėjo ne tik M. Ivaškevičiui, bet ir Kazimierui Pakštui, nutarusiam Lietuvą perkelti į Ugandą (XX a. pirmoji pusė!), kurio prototipas – Pokštas* – yra pjesės pagrindinis veikėjas. Pokštui, žvelgiančiam į jūrą, į „anglokeltus“, kilo ištis originalių idėjų. Nepatenkintas tėvais, besiruošiančiais „pjauti ariamą jautį“, drąsiai teigia: „Pakelkime lietuvių kokybę!“ Gal legalizuoti abortciją, o gal susintetinti naują lietuvių genomą? O gal perkelkime lietuvių į Madagaskarą ir taip išvenkime tautą varginančių karų ir nesantaičių? Tik plačią, neapbrėpiamą kaip visata vaizduotę turįs žmogus gali rimtai kalbėti apie tokias alternatyvias galimybes. Ir nors Pokšto „pokštai“ liko neįgyvendinti ir tik krepšininkas Frenkas jį guodė savo entuziazmu garsinti Lietuvą žaidžiant krepšinį, net ir tokia „egzotiška“ Pokšto idėja galėjo tapti potencialia išsigelbėjimo galimybe Lietuvos tautai. Gal taip išvengtume nemalonių patirčių ir praūžtų, Lietuvą aplenkę, kaip rašė Vytautas Mačernis, „audros iš rytų“? O visgi – „nulla regula sine exceptione“ – „nėra taisyklės be išimčių“. Ir, pasirodo, iš nieko gali atsirasti net ir „skarotoji Lietuva“.

Summa summarum, arba išvados

Be vaizduotės nebūtų F. Kafkos „Metamorfozės“ ir Gregoro Zamzos, pavirtusio į vabalą. Be vaizduotės nebūtų lėktuvų, mėgdžiojančių paukščius. Be vaizduotės nepažintume tikrosios knygų esmės, nepasinerdume į knygų pasaulį, kaip antai maži vaikai pasineria į įsivaizduojamą jūrą. Be vaizduotės neturėtume alternatyvių tikrovių, kai regimoji tikrovė pasidaro skaudi širdžiai ir nemaloni akiai. Skruzdėlytė iš J. Apučio novelės „Įveikti save“ sako: „Žmogus be skausmo – medinis žmogus.“ Kas tada žmogus be vaizduotės? Žmogus be vaizduotės – ribotas žmogus.